

Юрій Пілюков,

доцент кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету,

провідний фахівець Тернопільського науково-дослідного експертно-

криміналістичного центру МВС України,

кандидат юридичних наук, доцент

ORSID: <http://orsid.org/0000-0001-9952-3423>

СУБ'ЄКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Сформульовано зміст окремих понять та термінів у сфері поліграфологічної діяльності. Окреслено перелік суб'єктів застосування спеціальних поліграфологічних знань, до яких віднесено спеціалістів та експертів у цій сфері. Досліджено особливості їх основних функцій під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: надання консультацій; проведення психофізіологічних опитувань осіб із застосуванням поліграфа; складання довідок та висновків за результатами опитування; проведення психологічних експертиз. Проаналізовано судові рішення у кримінальних провадженнях щодо встановлення причин не визнання судами доказів, здобутих за допомогою поліграфа, допустимими.

Ключові слова: поліграф, поліграфологічна діяльність, поліграфолог, спеціаліст, судовий експерт.

Pilyukov Yu.

Subjects of the application of special polygraphical knowledge in criminal proceedings

The purpose of the article. Definition of certain concepts and terms in polygraph activity. Outline of the list of subjects of the application of special polygraph knowledge and the study of the peculiarities of their main functions during the investigation of criminal offenses.

The term «computer polygraph» should be understood as a special technical device that, according to its technical characteristics, registers changes in the physiological reactions of a physical person, which are the result of psychological processes, in response to the presentation of certain psychological stimuli using a special method.

A polygraph examiner should be considered a specialist in cases where he meets the requirements of Art. 71 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, according to which such a person must possess special knowledge in the field of polygraphology and can be involved by the parties to criminal proceedings during the pre-trial investigation and by the court during the trial to provide consultations, explanations, direct technical assistance, as well as drawing up reports and conclusions on issues related to his field of knowledge. Let's consider in more detail the functions of the polygraph examiner engaged as a specialist.

The subject of the application of special knowledge in the field of polygraphology, along with a specialist, also includes a forensic expert, a knowledgeable person who has the right to conduct a psychological examination with the use of a polygraph followed by drawing up an expert opinion, which, in accordance with Art. 84 of the Criminal Procedure Code, is one of the sources of evidence.

Forensic psychological examination with the use of a polygraph is conducted by a forensic expert based on special knowledge in the field of polygraphology, the purpose of which is to identify the presence (or absence) in the memory of a sub-expert person of information that contains ideal traces (imaginary images) of past events.

Conclusions.

1. The content of certain concepts and terms used in polygraph activity is formulated, in particular such as: «computer polygraph», «polygraph activity», «polygraph examiner», «specialist», «forensic expert», «polygraph examiner's opinion» (specialist), «expert's opinion», etc.

2. The list of subjects of application of special polygraph knowledge is outlined, which includes specialists and experts in this field. Peculiarities of their main functions during the investigation of criminal offenses were studied, in particular: provision of consultations; conducting psychophysiological surveys of persons with the use of a polygraph; drawing up reports and conclusions based on survey results; conducting psychological examinations.

3. It is substantiated that the most common reasons for the courts not to recognize evidence obtained with the

help of a polygraph as admissible are the parties to criminal proceedings mistakenly identifying the conclusions of polygraph examiners (specialists) and the conclusions of experts, as well as the absence of supporting documents in the proceedings materials about the qualification of the subject of the application of special knowledge.

Keywords: *polygraph, polygraph activity, polygraph expert, specialist, forensic expert.*

Постановка проблеми. Ефективність розслідування кримінальних правопорушень у значній мірі залежить від вмiлого використання спеціальних знань, впровадження у кримінальний процес та судово-експертну практику сучасних методик експертних досліджень, новітніх комп'ютерних технологій та програмно-апаратних комплексів. На сьогодні до них відносять сучасні комп'ютерні поліграфи – технічні пристрої інструментальної детекції обману, що здатні фіксувати фізіологічні зміни в організмі людини під впливом зовнішніх психологічних подразників.

За своєю сутністю застосування комп'ютерного поліграфа є ні чим іншим, як використанням сторонами кримінального провадження та судом спеціальних знань у сфері поліграфології – міждисциплінарної науки, яка отримала динамічний розвиток в Україні і на сьогодні активно сприяє у розв'язанні складних ситуаційних завдань у правоохоронній сфері. Органічне поєднання наукових знань у сферах психології та фізіології людини, комп'ютерних технологій та програмного забезпечення з навичками роботи із застосуванням діагностичного обладнання та комп'ютерної техніки, складає міждисциплінарний зміст даної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На актуальних проблемах впровадження поліграфологічних технологій у правоохоронну діяльність та одержання інформації з використанням поліграфа у кримінальному судочинстві присвячували свої праці вітчизняні вчені та практики: О. Бусол, В. К. Весельський, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Я. Марчак, О. І. Мотлях, О. А. Назаров, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорецький, М. Я. Сегай, М. А. Селіванов, Л. Д. Удалова та ін.

Вагомий внесок у дослідження розвитку поліграфологічних досліджень належить зарубіжним вченим: Widacki J. [1], Kormos M. [2], Gołaszewski M. [3], Horvath F. [4], Stanley M. [5] та інші.

Аналіз розвитку поліграфології як науки в цілому та стану застосування поліграфа у кримінальних провадженнях зокрема, вказує на численні проблеми, які виникають у зв'язку із відсутністю в українському законодавстві єдиного закону, що регламентує поліграфологічну діяльність, яка на сьогодні унормовується відомчими нормативно-правовими актами. Не точність визначення і формулювання окремих понять та термінів, яке має місце у нормативних документах, часто призводить до помилкових тлумачень та інтерпретацій під час розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема потребують уточнення такі визначення, як: «поліграф», «поліграфологічна діяльність», «поліграфолог», «спеціаліст», «судовий експерт», важливим є дослідження особливостей їх діяльності.

Мета статті. Визначення окремих понять та термінів у поліграфологічній діяльності. Окреслення переліку суб'єктів застосування спеціальних поліграфологічних знань та дослідження особливостей їх основних функцій під час розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. З слідчої та судової практики відомо, що від достовірності показань свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених залежить повнота та об'єктивність розслідування кримінальних правопорушень. Умисне викривлення фактичних даних під час допитів або в ході оперативно-розшукових заходів, чим далі частіше, спонукає слідчих, оперативних працівників застосувати різні тактичні прийоми та технічні засоби, одним з яких є комп'ютерний поліграф.

Більшість вчених та практиків дотримуються думки, що сучасний комп'ютерний поліграф являє собою «...технічний засіб, функціонально призначений для одночасної багатоканальної реєстрації фізіологічних процесів, які відбуваються в організмі людини під впливом подразників та стимулів, з метою подальшої інтерпретації отриманих результатів для виявлення приховуваної інформації або діагностування правдивості чи неправдивості показань обстежуваної особи» [6, с. 5].

Києво-Святошинський районний суд Київської області в ухвалі у справі від 30.03.2021 № 369/16145/18, порівнює поліграф з багатоканальним осцилографом, який може фіксувати показники кров'яного тиску, дихання, рухових реакцій, роботу серця, реєструвати фізіологічну активність та зміну її параметрів, але, при цьому, виявляє не брехню, а лише збудження, яке з певною долею вірогідності може свідчити про неправду [7].

Отже, під поняттям «комп'ютерний поліграф» слід розуміти спеціальний технічний засіб, що відповідно до його технічних характеристик здійснює реєстрацію змін фізіологічних реакцій фізичної особи,

які є результатом психологічних процесів, у відповідь на пред'явлення, за спеціальною методикою, певних психологічних стимулів.

У свою чергу, комплекс послідовних дій з проведення психофізіологічних опитувань з використанням поліграфа, аналізу отриманої інформації та підготовки висновків за їх результатами, утворює *поліграфологічну діяльність*, де суб'єктами її застосування є *поліграфологи* – обізнані особи у сфері поліграфології, до яких, до недавнього часу, відносили спеціалістів-поліграфологів та експертів-поліграфологів.

З цього приводу слід зазначити, що професію «поліграфолог» введено у «Класифікатор професій» України лише у 2021 році на підставі наказу Міністерства економіки від 25 жовтня 2021 року № 810-21, яким, водночас, було ліквідовано професію «експерт-поліграфолог» [8]. Такі зміни були внесені з метою усунення подвійного тлумачення цих понять, оскільки поліграфолога часто ототожнювали і з спеціалістом-поліграфологом і з експертом-поліграфологом, що призводило до плутанини та процесуальних помилок під час розслідувань. Відтепер під поняттям «поліграфолог» розуміють спеціаліста, а ліквідоване поняття «експерт-поліграфолог», замінено загальним - «експерт».

Про важливість розмежування цих понять, свідчать результати вивчення матеріалів судової практики, в якій проаналізовано мотиви різних судів щодо не визнання допустимими доказів, одержаних за допомогою комп'ютерного поліграфа у кримінальних провадженнях. Одним з найпоширеніших мотивів є помилкове ототожнення сторонами кримінального провадження висновків поліграфологів та висновків експертів.

Так, у вирокі Галицького районного суду м. Львова від 13.01.2022 у справі № 461/2297/21 (провадження № 1-кп/461/177/22), суд зазначив: «...висновок експерта-поліграфолога є недопустимим доказом у зв'язку із тим, що він не є висновком експерта та складений особою, яка відсутня у Реєстрі атестованих судових експертів» [9]. Таким чином, в силу вимог ст. 87 КПК України, даний висновок цілком вірно визнаний судом недопустимим доказом у справі.

Ще одним з подібних мотивів для судів, є відсутність документів, що підтверджують кваліфікацію поліграфолога. Процес визначення кваліфікаційної придатності особи із здійснення поліграфологічної діяльності, передбачає проходження навчального курсу, здобуття необхідних знань та навичок, а також відповідної сертифікації. Отримання сертифікату поліграфолога, підтверджує право особи займатися цією діяльністю.

Отже, поліграфолога слід вважати спеціалістом у випадках його відповідності вимогам ст. 71 КПК України, згідно якої, така особа повинна володіти спеціальними знаннями у сфері поліграфології і може бути залучена сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом в ході судового розгляду для надання консультацій, пояснень, безпосередньої технічної допомоги, а також складання довідок та висновків з питань, що належать до сфери його знань. Розглянемо більш докладно окреслені завдання поліграфолога залученого як спеціаліста.

Найпоширенішою, серед існуючих форм використання спеціальних знань в поліграфології, Мотлях О. І вважає *довідково-консультативну діяльність*. Вона полягає у наданні консультацій оперативним працівникам та слідчим під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, висуванні та перевірці слідчих і криміналістичних версій на підставі даних, здобутих за результатами проведеного поліграфологічного опитування. З цього приводу науковець зазначає: «фахові консультації спеціалістів цього профілю дають змогу компетентним органам і посадовим особам своєчасно та правильно прийняти надважливі, зокрема процесуальні, рішення в розслідуванні кримінальних правопорушень» [10, с. 61].

У свою чергу, Лазебний А. М., слушно вважає, що спеціалісти можуть надати компетентним особам з розслідування кримінальних правопорушень, стороні захисту допомогу у формі практичних порад, рекомендацій, узагальнення інформації, допомоги в підготовці та проведенні слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій [11, с. 12].

Інша функція, яку виконує поліграфолог як спеціаліст, полягає у його безпосередній *технічній допомозі*, під якою (крім традиційно визначених ст. 71 КПК України функцій спеціаліста) слід розуміти проведення психофізіологічного опитування з використанням поліграфа в ході оперативно-розшукових заходів та/або під час проведення допиту чи інших слідчих (розшукових) дій.

Застосування поліграфа в ході проведення оперативно-розшукових заходів створює можливість обмежити коло підозрюваних, визначити роль опитуваної особи у плануванні, підготовці та вчиненні злочину; оцінити достовірність інформації, яку повідомляє опитувана особа та на її основі висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи окремих її обставин; здобути оперативно значущу для розслідування інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо; фактичні дані про місце знаходження

матеріальних доказів (знарядь вчинення злочину) та інші відомості, які спрямовані на своєчасне проведення оперативно-розшукових заходів.

Застосування поліграфа має важливе значення і при проведенні слідчих (розшукових) дій. Його застосування допомагає визначити достовірність свідчень особи щодо обставин конкретного кримінального правопорушення; окреслити коло осіб, причетних до його вчинення, або тих, які мають інформацію щодо таких осіб; визначити місцезнаходження матеріальних доказів під час огляду чи обшуку на місцевості або в приміщенні; оцінити правдивість показань свідків, достовірність даних, отриманих від очевидців, потерпілих чи заявників.

На думку Мотляха О. І., означені напрями цілком можуть бути комплексно використані як під час проведення слідчих (розшукових) дій, так і в процесі оперативно-розшукових заходів [12, с. 253].

З точки зору тактики та особливостей проведення опитування, спеціаліст порівнює параметри зафіксовані поліграфом у стані психофізіологічного спокою особи, з тими, які спостерігалися після адресації їй зовнішніх подразників (стимулів), що викликають фізіологічну активність та зміну параметрів в організмі людини. Такими подразниками є спеціально розроблені тестові питання, окремі речі та документи, які можуть пред'являтися особам під час опитування або допиту. На думку Волобуєва А.Ф., «...питання повинні бути не тільки правильно сформульовані, але й ставитися в певній послідовності, торкатися як нейтральних для особи фактів, так і значущих для її суб'єктивного сприйняття» [13, с. 41]. В процесі тестування у допитуваної особи може частішати пульс і дихання, підвищуватися тиск, посилюватися потовиділення та змінюватися інші параметри, що фіксується детекторами поліграфа.

З цього приводу Бусол О. зазначає, «аналіз змін, що відбуваються в процесі опитування за допомогою поліграфа дає змогу одержувати необхідну орієнтуючу інформацію та виявляти саме ту, яку людина може приховувати» [14].

Наступна функція поліграфолога, залученого до кримінального провадження в якості спеціаліста, полягає у складанні *довідок та висновків*. На сьогодні, Законом України від 09.10.2024 № 4009-IX, були внесені зміни до окремих статей КПК, які передбачили таке право спеціаліста. Так, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 99 КПК, до документів відтепер віднесено довідки, висновки та інші документи спеціалістів, а на підставі п. 7 ч. 4 ст. 71 КПК у спеціаліста з'явилося право надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань під час досудового розслідування кримінальних проступків [15].

Отже, *висновком поліграфолога* (спеціаліста) слід вважати його професійне письмове заключення, яке складене за результатами проведеного, не у межах судової експертизи, психофізіологічного опитування особи з використанням поліграфа. Фактичні дані, викладені у висновку можуть бути використані в якості орієнтуючої інформації для встановлення окремих обставин кримінального проступку, враховані як додатковий аргумент на підтвердження правильності процесуальних дій у сукупності з іншими доказами.

Слід зазначити, що п. 9 ч. 4 ст. 71 КПК, передбачено також право спеціаліста надавати довідки та висновки під час розслідування не тільки кримінальних проступків, але й кримінальних правопорушень. Водночас, законодавець чітко окреслив коло питань, які вони повинні охоплювати. До них віднесені довідки та висновки, що стосуються виключно ідентифікації особи, дослідження зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів [15].

З аналізу даної статті слідує, що надання довідок та висновків поліграфологів, як доказів щодо результатів психофізіологічного опитування з використанням поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень – не передбачено. З наведеного вбачається, що у кримінальних провадженнях, у яких під час розслідування проводилося психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа, сторонам провадження, для одержання доказової інформації, необхідно звернутися до судового експерта і призначити судово-психологічну експертизу. Лише висновок експерта, у відповідності до ст. 84 КПК, буде вважатися джерелом доказів у кримінальному провадженні. Саме проведення такої експертизи вважається основною функцією для судового експерта, як суб'єкта застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях.

У відповідності до ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», судовими експертами з спеціальності психологічні дослідження, можуть бути фахівці, які мають профільну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з даної спеціальності [16].

Право на самостійне проведення судово-психологічних експертиз із застосуванням поліграфа надається особі після проходження нею стажування та здачі іспиту Центральної експертно-кваліфікаційної

комісії (ЦЕКК) Міністерства юстиції України або іншого відомства, в експертних установах якого, проводяться відповідні експертизи. Після цього, особі видається свідоцтво судового експерта, присвоюється відповідна кваліфікація, а данні вносяться до електронного Реєстру атестованих судових експертів України.

Процесуальний порядок призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа є загальним і визначається у порядку передбаченому як для інших видів експертиз і регламентується Законом України «Про судову експертизу», Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими нормативно-правовими документами у сфері судово-експертної діяльності.

Таким чином, *судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа* проводиться судовим експертом на основі спеціальних знань, метою якої є виявлення наявності (або відсутності) у пам'яті під експертної особи інформації, яку містять ідеальні сліди (уявні образи) подій минулого. Така інформація зберігається у пам'яті людини, вона є недоступною для безпосереднього дослідження і не піддається ідентифікації, а тому в ході проведення експертизи можуть вирішуватися виключно діагностичні завдання.

Висновки.

1. Сформульовано зміст окремих понять та термінів, що застосовуються у поліграфологічній діяльності, зокрема такі як: «комп'ютерний поліграф», «поліграфологічна діяльність», «поліграфолог», «спеціаліст», «судовий експерт», «висновок поліграфолога» (спеціаліста), «висновок експерта» тощо.

2. Окреслено перелік суб'єктів застосування спеціальних поліграфологічних знань, до яких віднесено спеціалістів та експертів у цій сфері. Досліджено особливості їх основних функцій під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: надання консультацій; проведення психофізіологічних опитувань осіб із застосуванням поліграфа; складання довідок та висновків за результатами опитування; проведення психологічних експертиз.

3. Обґрунтовано, що найпоширенішими мотивами не визнання судами доказів, здобутих за допомогою поліграфа допустимими, є помилкове ототожнення сторонами кримінального провадження висновків поліграфологів (спеціалістів) та висновків експертів, а також відсутність у матеріалах провадження підтверджуючих документів про кваліфікацію суб'єкта застосування спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Widacki J., Szuba-Boron A. Polygraph. Examinations of Civil Servants in Poland. *European Polygraph*. 2017. Vol. 11. No. 1 (39). P. 15-23. DOI: 10.1515/ep-2017-0002
2. Kormos M. Polygraph. Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View. *European Polygraph*. 2017. Vol. 11. No. 3 (41). P. 120-127. DOI: 10.1515/ep-2017-0012
3. Gołaszewski M. Report from the 54th Seminar of the American Polygraph Association. *European Polygraph*. 2019. Vol. 13. No. 3 (49). P. 161–165. DOI: 10.2478/ep-2019-0012
4. Horvath F. A Hundred Years of Polygraphy: Some Primary Changes and Related Issues. *European Polygraph*. 2020. Vol. 14. No. 1 (51). P. 30-43. DOI: 10.2478/EP-2020-0007
5. Stanley M. S. Critical Changes Over the 100 Year Evolution of Polygraph Practices. *European Polygraph*. 2020. Vol. 14. No. 1 (51). P. 50–57. doi: 10.2478/EP-2020-0010
6. Лешкович Т. А. Використання поліграфа в розслідуванні злочинів: сучасний стан та перспективи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність». Львів: ЛНУ, 2014. 18 с.
7. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30.03.2021 (справа № 369/16145/18, провадження № 2/369/812/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 20.01.2025).
8. Наказ Міністерства економіки України від 25 жовтня 2021 року № 810-21, Про затвердження змін до Класифікатора професій: зміни № 10 ДК 003:2010. URL: <https://polygraph.ua/zmini-do-klasifikatora-profesij-poligrafolog/> (дата звернення 22.01.2025).
9. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 13.01.2022 (справа №461/2297/21, провадження № 1-кп/461/177/22). URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/102658213/> (дата звернення 23.01.2025).
10. Мотлях О. І. Спеціальні знання в поліграфології та їх особливості *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 58-66
11. Лазебний А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень проти громадського порядку : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2016. 24 с.

12. Мотлях О. Окремі засади використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 250-259.
13. Волобуєв А. Ф. Щодо застосування поліграфа у досудовому розслідуванні. Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2018 р., Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2018. 228 с.
14. Бусол О. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (дата звернення 26.01.2025).
15. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20.01.2025)
16. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 року №4038-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. С. 232.

References

1. Widacki, J. & Szuba-Boron A. (2017). Polygraph. Examinations of Civil Servants in Poland. [j]. *European Polygraph*, 1 (39), 15-23 [in English].
2. Kormos, M. (2017). Polygraph. Examinations in the Department of Special Psychology of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic – a Retrospective View. [j]. *European Polygraph*, 3 (41), 120–127 [in English].
3. Gołaszewski, M. (2019). Report from the 54th Seminar of the American Polygraph Association. [j]. *European Polygraph*, 3 (49), 161–165 [in English].
4. Horvath, F. A Hundred (2020). Years of Polygraphy: Some Primary Changes and Related Issues. [j]. *European Polygraph*, 1 (51), 30–43 [in English].
5. Stanley, M. S. (2020). Critical Changes Over the 100 Year Evolution of Polygraph Practices. [j]. *European Polygraph*. 2020. 1 (51), 50–57 [in English].
6. Leshkovych, T.A. (2014). Vykorystannya polihrafa v rozsliduvanni zlochyniv: suchasnyi stan ta perspektyvy [The use of the polygraph in the investigation of crimes: current state and prospects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: LNU [in Ukrainian].
7. Ukhvala Kyievo-Sviatoshynskoho raionnoho sudu Kyivskoi oblasti [Resolution of the Kyiev-Sviatoshynskii district court of the Kyiv Region] vid 30.03.2021 № 369/16145/18, Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/>. [in Ukrainian].
8. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 25 zhovtnia 2021 roku № 810-21, «Pro zatverdzhennia zmin do Klasyfikatora profesii»: (zminy № 10 DK 003:2010) [About the approval of changes to the Classifier of professions: changes No. 10 DK 003:2010] Retrieved from <https://polygraph.ua/zmini-do-klasifikatora-profesij-poligrafolog/> [in Ukrainian].
9. Vrok Halytskoho raionnoho sudu m. Lvova [Verdict of the Halytsky District Court Lviv] vid 13.01.2022 (sprava № 461/2297/21, provadzhennia № 1-kp/461/177/22). Retrieved from <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/102658213> [in Ukrainian].
10. Motliakh, O. (2021). Spetsialni znannia v polihrafologii ta yikh osoblyvosti [Special knowledge in polygraphology and their features]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnurishnikh sprav - Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1 (118), 58-66 [in Ukrainian].
11. Lazebnyi, A. Vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen proty hromadskoho poriadku [The use of special knowledge in the investigation of criminal offenses against public order]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Irpin: [in Ukrainian].
12. Motliakh, O. (2015). Okremi zasady vykorystannia polihrafa pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen. [Separate principles of using the polygraph during the investigation of criminal offenses] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnurishnikh sprav - Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 250-259 [in Ukrainian].
13. Volobuiev, A. F. Shchodo zastosuvannia polihrafa u dosudovomu rozsliduvanni. [Regarding the use of the polygraph in the pre-trial investigation]. Tezy dopovidei Vseukrainska naukovo-praktuchna konferenciia «Aktualni pytannia dosudovoho rozsliduvannia ta tendentsii rozvytku kryminalistychnoi metodyky» – Abstracts of reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference «Current issues of pre-trial investigation and trends in the development of forensic methods». Kharkiv: MVS Ukrainy NUVS [in Ukrainian].

14. Busol, O. (2017). Pravovi pidstavy zastosuvannya polihrafa v Ukraini [Legal grounds for using the polygraph in Ukraine]. Retrieved from http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 [in Ukrainian].
15. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedural Code of Ukraine]*. (n.d.). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
16. Zakon Ukrainy Pro sudovu ekspertyzu : pryiniaty 24 liut. 1994 roku № 4038-XII [Law of Ukraine on innovative activity from february 24 1994, № 4038-XII]. (1994). *Vidomosti Verhovnoi rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 28, 232 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025